

הלבנות ראש השנה

התקצב סדר תפלות עשרת ימי תשובה וראש השנה ובו י"ז סעיפים:

א כל השנה אדם מתפלל האל הקדוש בכרכה ג' ומלך אורב צדקה ומשפט בכרכה י"א חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים שבהן צריך לומר המלך הקדוש המלך המשפט^א לפי שבימים הללו הקב"ה מראה מלכותו לשפוט את העולם.^ב

ואם מענה^ג ואמר האל הקדוש או שהוא מסופק^ד אם אמר המלך הקדוש אם נזכר לאחר ששהה^ה כדי שאלת שלום תלמיד רביו אחר גמר הברכה ואין צריך לומר אם נזכר לאחר שהתחיל ברכה רביעית^ו צריך לחזור לראש התפלה מפני ששלוש ברכות ראשונות השוכות כאחת^ז:

ב ואם נזכר קודם ששהה כדי שיעור הזה אומר המלך הקדוש ואינו צריך לחזור לראש^ח. וכן הדין במלך המשפט^ט ואם נזכר לאחר ששהה כדי שיעור הזה שאמר מלך אורב צדקה ומשפט אינו צריך לחזור לראש^י כיון שהזכיר לשון מלכות.^{יא}

ויש אומרים^{יב} דאם נזכר קודם שסיים תפלתו חוזר לראש ברכת השיבה ואם נזכר לאחר שסיים תפלתו חוזר לראש התפלה ועל דרך שנתבאר בס' ק"י^{יג} משום דיש הפרש בין מלך אורב צדקה ומשפט לחמלך המשפט רבכל השנה הצדקה עוקר ולכך הקדימוה למשפט אבל בימים הללו המשפט עוקר ולכך אין מזכירין צדקה כלל^{יד}.

ולענין הלכה ספק ברכות להקל^{טו} ולפיכך אם נזכר קודם שסיים תפלתו אין צריך לחזור לברכת השיבה כדי שלא יבודד ספק ברכה לבטלה^{טז} אבל לאחר שעקר רגליו טוב שיתפלל עוד פעם בתורת נדבה^{טז} ואינו צריך לחדש בה דבר כיון שמתפלל אותה מחמת הספק כמ"ש בס' ק"י^{טז}:

ג אם אמר צ' פעמים ברוך אתה ה' המלך הקדוש או ברוך אתה ה' המלך המשפט ואח"כ נתתפן לו בתפלה אם אמר המלך הקדוש אעפ"כ צריך לחזור לראש לדבריו הכל ואינו דומה למה שנתבאר בס' ק"ד^{יז} דכאן כיון שאינו רשאי לומר השם בקריאתו

ח מור. לבוש ס"ב. וכדלעיל ס' קד ס"ח.
ט רשב"א שם. שו"ע ס"ב.
י שו"ע שם.
יא רבנו יונה ברכות (ז, א) ד"ה ויזהר. ב"י ד"ה כתבו תלמודי. דרכי משה ס"ק ג. רמ"א ס' קיח ס"א.
יב רבנו יונה שם. יראה טור ס' קיח בשם אריות חיים ה"ל ח"א.
יג רמב"ם ה"ל תפלה פ"י ה"ג. ב"י בשם אריות חיים ה"ל תפלה אות קד, בשם הראב"ד, ושכן משמעות הפוסקים.
יד סוף ס"ה.
טו ט"ז ס' קיח ס"ב.
טז ב"ה ס"ב ד"ה כתב ב"י בשם הרשב"א.
יז כדלעיל ס' קפ"ב וי"ג. וראה תהלה לדוד ס' קה ס"א. אין צבי ח"א סוף ס' בר.
יח ט"ז שם ובאן ס"א.
יט סוף א.
כ סוף יא (ב' דעות, זה אם מועיל במורה (פול).

א נמרא ברכות יב, ב. טור ושו"ע ס"א. וראה לעיל ס' קד ס"ח.
ב רש"י שם ד"ה המלך הקדוש. והמנע לחמלך המשפט יתבאר לקמן ס"ב. ופירושו נתבאר לעיל ס' קיח ס"א.
ג רב שם, כפירוש הר"י"ף שם (ז, א) דהיינו אפילו בדיעבד.
ד רמב"ם ה"ל תפלה פ"י ה"ג. תוס' שם ד"ה הלכתא.
ה רא"ש שם פ"א ס' מו. מור ושול"ע שם.
ו תוס' שם. דא"ש שם. שו"ע שם. וכדלעיל ס' קד ס"ה (לענין הזכרת הגשם).
ז שו"ת הרשב"א ח"א ס' לה (כדי דיבור). שו"ע ס"ב.
ח וכ"ה לעיל ס' קד ס"ה. וראה גם לעיל ס' תפ"א.
ט חתם ס"ג.
י ב"ק ע"ב, ג. (שלושת היתבות: שלום עולך רבי, שהוא שיעור כדי דיבור). וכדלעיל ס' ו' ס"ג.
יא ראה גם לעיל ס' קד ס"ז (שכשתתחיל ברכה שלאחריה נקרא סיום ברכה זו לנגיף). ס' קפ"ב (אין לו תקנה בהזכרה כאן שהוא שלא במקומה). וראה מ"מ וצינונים.

קצנ הלכות ראש השנה תקפב

משום ברכה לבטלה וא"כ בתפלה כשאומר את השם כקריאתו הוא תוור לזמורו לומר האל הקדוש⁸⁰:

ך בשבת תשובה⁸¹ וכן אם הל ראש השנה או יום הכיפורים בשבת⁸² אומר השי"ן בברכה מעין שבע שבליל שבת המלך הקדוש וחותם בשל שבת לברך⁸³ ואינו מזכיר לא ראש השנה ולא יום הכיפורים מטעם שנתבאר בס"ר ח"ה⁸⁴:

ך יש נוהגין להתפלל בראש השנה וביום הכיפורים בכריעה⁸⁵ וצריכין הם לזקוף בתחלת כל ברכה⁸⁶ ובסוף כל ברכה⁸⁷ קודם שיאמר ברוך אתה⁸⁸ כדי שלא יהא נראה כמוסיף על תקנת חכמים⁸⁹ שתקנו לשהות בתחלת ברכת אבות ובסופה ובתחלת ברכת הודאה ובסופה עיין בס"ר ק"ג⁹⁰ ובברכת אבות ובברכת הודאה צריך לזקוף כשיגיע לאיזה תיבות קודם החתימה ואח"כ כשיגיע להחתימה ישחה בתקנת חכמים⁹¹ מטעם שנתבאר שם⁹²:

ן הגאונים⁹³ תקנו לומר בעשרת ימי תשובה בברכת אבות וזכרנו ובגבורות מי כמוך ובחוראה וכתוב ובשים שלום בספר⁹⁴ ואם שכת לאומרים וזכור קודם שסיים הברכה ששכת בה אומרים במקום שזכור⁹⁵ ואם נזכר לאחר שהזכיר את השם שבחתימת הברכה⁹⁶ לא יאמר במקום שזכור וגם לא יחזור לראש הברכה משום איסור ברכה לבטלה⁹⁷ כיון דאינן ללא תיקון הגאונים⁹⁸:

ן לחיים⁹⁹ יאמר בשב"א תחת הלמ"ד¹⁰⁰ ולא יאמר בפת"ח דלא לשמטע לחיים כלומר לא חיים¹⁰¹ ובימים האלו שהן ימי דין צריך לדקדק ולפרט היטב תפלתו¹⁰² אבל בשאר ימות השנה אנו אומרים והעמידנו מלכנו לחיים בפת"ח¹⁰³ ואין אנו חוששין לפי שאחר כוונת הלב הן הן הרברים¹⁰⁴:

ך ולא יאמר לחיים טובים רק לחיים עד שגיע לכתוב לחיים כו' או יאמר לחיים טובים כי המבקש צריך לבקש תחלה דבר מועט ואח"כ מוסיף והולך¹⁰⁵:

תפלה פ"ב ה"ט. מור ולבוש ס"ה. וכו"ה בסידור (בנספר).
לו כדלעיל סי' קוד ס"ז (לענין חובת נשם ופלו). סי' רעד
מוף ס"ז (לענין הברלה בחנון הרעה). וראה סי' רפא
ס"ב. קובץ אור ישראל ח"ט ע' ר"ז.
לו תרומת הדשן סי' קנד (אפילו לא עקר גרלו). וראה
ס"ה (שפטים אותה ברכה). וראה שיע"ט סי' תרפב ס"א.
לעיל סי' רעד ס"ג. סי' תעז ס"ט.
לח תרומת הדשן שם.
לט ראו"ש שם. מור. תרומת הדשן שם. לבוש שם.
מ בנספח וזכרנו לחיים.
מא וכו"ה בסידור.
מב מנה"ס מרומנובר בתשכ"ז סי' קט. הובא בסוד. לבוש
ס"ה. מ"א מק"ד.
מג ראה גם לקמן סי' תקצא מוף ס"ב.
מד בברכת השכיבו בניבית. גמגה משה סי' תקנז. כ"ח
ס"ז ד"ה ור"מ. ט"ז סק"ב. וד"א סק"ד (ובסידור הוא
כשכ"א).
מה ראה מ"א סי' תרו סק"ה.
מו מנה"ס מרומנובר בתשכ"ז סי' קט. הובא בסוד. לבוש
ס"ה. מ"ז מוף ס"ב. מ"א סק"ד. וראה גם לקמן סי'
תקפד ס"ג. סי' תרו ס"ג. סי' תרפא ס"ג.

כא מ"א ס"ק א.
כב ה"ר מנחם ח"ל תפלה פ"ו. שו"ע ס"ג (ראה גם לקמן
סי' תקצ"א: שבת תשובה. ולעיל סי' רפד מוף ס"ח
וס' תבט ס"ב: שבת שובח).
כג מנה"ס ח"ל עש"ה (ע' ד"ש). רמ"א ס"ג.
כד כ"ח מנה"ס שבת כ"ד. ב. (לענין ז"ל). דרכי משה ס"ק ג.
ה"א י"ח שם. וכו"ה בסידור.
כה ס"ד. וראה גם לקמן סי' תרש"ט. מ"מ גנינים.
כו תוס' ברכות י"ב, ב' ד"ה כ"ע: סמ"ק סי' י"א (ע' מ"ז). טור
ושר"ע ס"ד. וראה גם לעיל סי' קג מוף ס"ב.
כז כ"ח ד"ה אבל, ממשמעות סמ"ק שם. מ"ז סי' קג ס"ק
ג. וכו"ה לעיל שם.
כח תוס' שם. סמ"ק שם. מור שיע"ט שם.
כט מ"א סק"ג. מ"ז ס"ק ב.
ל ראה ט"ז שם. ובס"ר קג ס"ק א. לעיל סי' קג מוף ס"ב.
לא סעי' א"ב.
לב ט"ז שם, ובס"ר קג ס"ק ג.
לג סוף ב.
לד רא"ש ברכות מוף פ"א (שהוא תקנת הגאונים). וראה
גם תוס' שם ל"ה, א' ד"ה אל, וטור, ב"ש רב הוא נאון.
לה תוס' שם י"ב, ב' ד"ה והלכתא. רא"ש שם. רמב"ם ח"ל

קצד הלכות ראש השנה תקפב

מ בראש השנה^מ אומר ותתן לנו את יום הזכרון הזה ואין צריך להזכיר ראש חודש^מ ולומר ואת יום ראש חודש הזה^מ דכשאומר יום הזכרון גם ראש חודש בכלל שנקרא זכרון^מ שנאמר^מ ויום שמתחתם וכמועדיכם ובראשי חרשיכם וגו' ונזכרתם^מ.
 אם חל בחול^מ אומרים בתפלה ובקדוש^מ יום תרועה מקרא קודש ואם חל בשבת אומרים זכרון תרועה:

י בראש השנה ויום כיפור אין אומרים מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון^י מפני שימים אלו לא ניתנו לשמחה ולששון^י וכן אין אומרים והשיאנו את ברכת מועדך כו'^י לפי שדבר זה לא נאמר אלא בשלש רגלים שנאמר^י שלש פעמים בשנה וגו' בברכת ה' אלהיך וגו'^י ובמסוף אין אומרים ואין אנו יכולים לעלות ולראות לפניך אלא ואין אנו יכולין לעשות חובותינו^י לפי שמצות ראייה אינה אלא בשלש רגלים^י:

יא בחתימת הברכה אומרים ודברך אמת וכו'^{יא} בין בתפלה בין בהפטרה בין בקדוש^{יא} ולא יאמר ודברך מלכנו אלא ודברך אמת^{יא}:

יב שהשלמן^{יב} בקמ"ץ תחת השי"ן שניה^{יב} שפורשו הממשלה ולא יאמר בחזרו"ק שפורשו אדם השליט^{יב}:

יג והרשעה^{יג} בחזרו"ק תחת (השי"ן) (הרי"ש)^{יג}:

יד אין אומרים ואו צדיקים אלא ובכן צדיקים^{יד}:

מז אין אומרים באהבה מקרא קודש^{מז} אלא יום תרועה מקרא קודש ובשבת זכרון תרועה^{מז} מקרא קודש^{מז}:

מז בכל הקדישים מראש השנה עד יום הכיפורים אומרים לעילא לעילא מכל ברכתא^{מז}:

סא רא"ש ושור ולבוש שם.
סב טור. רמ"א ס"ח. וראה גם לקמן סי' תרכא ס"ב.
סג ב"י ד"ה ודברך. ח"א סק"ג.
סד מנהגים (מירנא) ר"ה (ע' צב). דרכי משה ס"ק ג. מ"א סק"ד. ובסודיו הנוסח בין בתפלה בין בהפטרה בין בקדוש: הדברך מלכנו אמת. וראה שער הכולל פ"ב אות י"א.
סה בנוסח ובכן תן פהדיך.
סו מנהגים (מירנא) ר"ה (ע' צב). לבוש ס"ה. ט"ז סוף סק"ב. ח"א סק"ד. וכו"ה בסידור.
סז מ"ז שם. וראה יגדיל תורה (ג) א (ע' ד).
סח בנוסח ובכן צדיקים.
סט מ"ז שם. וכו"ה בסידור.
 ע ח"א סק"ג. בשם הזוהר ח"ג ריש, ב. וכו"ה בסידור.
עא בתפלה ובקדוש בשבת כ"ה (אף שאומרים בשבת יו"ט, כדלעיל סי' תפז ס"ז). וראה גם לקמן סי' תרי"ב ס"ב (ביוזב"ט).
עב כדלעיל סוף ס"מ.
עג לבוש ס"ז. ח"א סק"ד. ובסידור (בשבת): זכרון תרועה באהבה מקרא קודש.
עד לבוש ס"ח. ח"א סק"ד. וראה שער הכולל פ"ד אות ב. ונענה חב"ד לכתול רק בקדישים של תפילת נעילה (ספר המנהגים – חב"ד ע' 56).

מז בתפילה ובקדוש.
מח גמרא עירובין פ"ג א. לפירושי רש"י שם ד"ה זכרון. מור וש"ע סי' י. וכו"ה בסידור.
מט רש"י עירובין שם ד"ה אנונין. מור ולבוש ס"ו.
נ גמרא רש"י יו"ט שם ד"ה זכרון. מור ולבוש שם. מ"א סק"ה. וראה גם לקמן סי' תקנא ס"ו.
נא בנזכר י. י.
נב שם י. מ. רא"ש ר"ה פ"ד סי' יד (מ, א). לבוש שם. אכל בבלבוש יום טוב שם, ובאלה זמנא ס"ק ג. כתבו שצ"ד להות: והיו לכם זכרון (כברש"י יו"ט שם). וכן תוקן בשע"ר דפוס תרס"ה ואילך.
נג מוסכת סופרים פ"ה ת"ח. רא"ש שם (מ, ב) בשם רבי שניטאל ב"ר רבי הפני. טור וש"ע סי' י. וראה גם לקמן סמ"ו.
נד תרומת הידן סי' קנא בשם הג"ה על גלין הריטב"ם.
נה ב"י ד"ה ונ"ש שאם חל. מ"א סק"י.
נח דא"ש ר"ה פ"ד סי' יד (מ, ב). בשם רב האי גאון. מור וש"ע סי' י.
נו ב"ח סוף דהסי. וראה לעיל סי' קפח ריש ס"א. סי' תקכ"ב ס"ז. לקמן סי' תקנא ס"א. סי' תקנז ס"א. מ"ז וציונים.
נז רא"ש שם (מ, א). בשם כנה גאונים. מור וש"ע שם.
נח דברים מז. מ"ח.
נט רא"ש שם. בשם רבנו יצחק הלוי. מור ולבוש ס"ח.
ס רא"ש שם. מור וש"ע שם. וכו"ה בסידור.

הלכות ראש השנה תקפ"תקפ"ג קצה

יז ונהגין שכל אחד ואחד אומר לחבירו לשנה טובה תכתב^ט ואין לומר דבר זה כיום שני של ראש השנה^י אחר הצות היום^י לפי שכבר נגמרה הכתיבה של ראש השנה:

תקפ"ג דברים שנוהגים לאכול בראש השנה וכו' [ח'] סעיפים:

א יהא אדם הגיל לאכול בראש השנה כרתי סילקא^א דהיינו תרדין^ב תמרי קרא רוביא דהיינו תלתן. והוא הדין מה שנקרא בלשונות אחרים לשון רבוי יאכלו כל אנשי מדינה ומדינה בלשונם^ג וכשאוכל רוביא וכיוצא בו יאמר^ד יהי רצון מלפנך שירבו זכויותינו וכשיאכל כרתי יאמר יהי רצון מלפנך שיכרתו שונאיו וכשיאכל סילקא יאמר יהי רצון מלפנך שיסתלקו אויביו וכשיאכל תמרי יאמר יהי רצון מלפנך שיתמו^ה שונאיו^ו וכשיאכל קרא יאמר יהי רצון מלפנך שיקרע גור דינו^ז ויקראו לפנך זכויותינו^ח.
ויש נוהגים^ט לאכול תפוח מתוק מטובל בדבש ואומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה ויבדך על התפוח ולא על הדבש לפי שהדבש הוא מפל לתפוח^י:

ב ויש אוכלים דגים לפרות ולדבות כדגים ואין מבשלים בחומץ^י:

ג כל המינים שצריך לברך כשאוכלם בתוך הסעודה כגון תפוחים ותמרים יאמר הבקשה אחר התחלת האכילה מפני שאסור להפסיק בין הברכה לאכילה^י:

ד ויש נוהגים למבל פרוסת המוציא בדבש^י ויש אוכלין רמונים ואומרים נרבה זכויות כרמון^י ונהגין לאכול בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתוקה כדי שתהא השנה הזאת מתוקה ושמיה^י וכן כתוב בעזרא אכלו משמנים ושתו ממתקים^י:

ה יש לאכול ראש איל זכר לאילו של יצחק^י ואם אין ראש איל יאכל ראש כבש^י ואם אין ראש כבש יאכל ראש אחר^י לומר נחיה לראש ולא לזנב^י:

טו ח"א סק"ג. ובסדר: ב"ה בלילה הראשונה נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש בתחלת הסעודה וצריך לברך בתחלת ברוך אתה כל בורא פרי העץ, ואח"כ יאמר יהי רצון מלפנך שתחדש עלינו שנת טובה ונתוקה. וכו' מנהג הב"ד לומר יהי רצון על התפוח אחר הברכה קודם אכילה (ספר המנהגים – הב"ד ע' 56), וכמוכא במ"א שם ממעטלו צדק. וראה אנ"ק ח"ג ע' קמ"קמ"ד (המטעם דלא היה הפסק). שלחן המלך ח"ב ע' קדק"קא. ס' המנהגים שם (שאכילת התפוח בליל ראשון – בתחלת הסעודה, והפרי חדש בליל שני – קודם גיטול ידים למעודה). אנ"ק ח"ג ע' רפ"ד (מטעם החילוק). גיטול תורה. (ג.) ב ע' לו.
טז ח"א סק"א. וכו' מנהג הב"ד, ונהגין כן עוד לאחר השענת רבה. ראה אוצר מנהגי הב"ד ר"ח ע' עתידה.
יז אבהרדרם שם. דמ"א ס"א. ומנהג הב"ד לאכול רימון אבל לא אומרים יהי רצון כי אם על התפוח (ספר המנהגים – הב"ד ע' 56).
יח נחמיה ה', י מרדכי ויטא רמו תשגב בשם תשובת הגאונים. רמ"א ס"א. וראה לקמן ס' תקצ"א ס"א.
יט מור בשם מר"ם מרוטנבורג, בתש"ב"ן ס' קה. וראה ש"ע ס"ב.
כ מרדכי שם בשם הגאונים. מור ושורע"ן ס"ב.
כא מ"א סק"ג.
כב מרדכי בשם הגאונים שם. מור וש"ע שם. וראה ס' המנהגים – הב"ד ע' 56: אוכלים רימון וראש איל, אבל אין אומרים יהי רצון כי אם על התפוח.

ע טור סוף ס' ה' (כתבת בשנת טובה). רמ"א ס"ט (לשנה טובה תכתב). ובסדר: נוהגין בליל הראשון של ר"ה לומר לחבירו לשנה טובה תכתב ותחתם (ראה מ"א ס' ט, כ בשם מעטלו צדק). וראה בספר המנהגים – הב"ד ע' 56 (בלשון יחיד דוקא). והנוהגות תנש"א ח"א ע' 66 תערה 76.
עו ט"ז סוף ס' ה'.
עז ח"א סק"ה.

סימן תקפ"ג

- א** נמדה כדחות ו. רמ"א. תרוית יב, א. מור וש"ע ס"א.
ב רש"י שבת ע"ג, כ ד"ה דקניב.
ג רש"י שם וישם. מור וש"ע שם.
ד ח"א ריש ס' ה'.
ה ר"ן סוף ר"ה (ב, יב). ד"ה גרסינן בשם רב האי גאון. ש"ע שם.
ו כל בו ר"ה (כמ, א). אבהרדרם מדר לפתל ר"ה (ע' רמ) ד"ה גרסינן. ש"ע שם.
ז אבהרדרם וכל בו שם. לבוש ס"א.
ח ר"ן שם. מור ושורע"ן שם.
ט מור וש"ע שם.
י ר"ן וכל בו אבהרדרם שם. ש"ע שם.
יא כל בו שם. ש"ע שם. וראה פנתי יקבב נא ע' קצ"ו.
יב טור. ח"א ס"א. וכו' בסדרה.
יג ח"א סק"ג.
יד אבהרדרם שם. מ"א ריש ס' ה'.